Санченко Алевтина Євгенівна, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, керівниця Центру перспективних досліджень і співробітництва з прав людини в сфері економіки Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України», м. Київ, Україна, ORCID: https//orcid.org/0000-0002-9001-7564

Sanchenko Alevtyna Yevhenivna, Ph.D. in Law, Senior Researcher, Leading Research Officer at the Department of Problems of Modernization of Economic Law and Legislation, Chief of the Center for Advanced Studies and Cooperation on Human Rights in the Economics, State Organisation "V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine", Kyiv, Ukraine, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-9001-7564

ПОВАГА ДО ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ ПРИНЦИП ТА КРОС-СЕКТОРАЛЬНИЙ ФАКТОР КОРПОРАТИВНОЇ СТАЛОСТІ: КОНТЕКСТ ПРАВОВИХ Й ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ В УКРАЇНІ

RESPECT FOR HUMAN RIGHTS AS A FUNDAMENTAL PRINCIPLE AND CROSS-SECTORAL FACTOR OF CORPORATE SUSTAINABILITY: CONTEXT OF LEGAL AND ECONOMIC TRANSFORMATIONS IN UKRAINE

Анотація. У цій статті її автором відображено результати дослідження проблематики інтеграції поваги до прав людини у поточне реформування права і економіки України. Аргументовано, що ці перетворення обумовлено

підготовкою до вступу до ЄС і виконанням зобов'язань у межах кластерів переговорного процесу, а також Цілями сталого розвитку та подоланням викликів, спричинених воєнною агресією російської федерації. При цьому акцентовано вразливість становища громадян і обов'язок держави захищати їх права. Представлено основні політичні, нормативно-правові та соціально-економічні засади і цілі наскрізної інтеграції норм щодо поваги до прав людини у процеси розроблення і прийняття рішень та активності у всіх сферах життєдіяльності суспільства, в усіх секторах економіки включно.

Окреслено поширені міжнародні правові підходи забезпечення такої інтеграції, серед яких пріоритизовано мейнстрімінг прав людини та підхід, що ґрунтується на правах людини, наведено принципи застосування останнього. Конкретизовано шляхи реалізації цих підходів із використанням інструментів здійснення оцінки впливу будь-якої діяльності держави або третіх осіб на права людини, її здоров'я, оточуюче її навколишнє середовище та соціальні аспекти її життя, а також правової експертизи щодо дотримання прав людини у процесі законотворення.

Підкреслено, що нині ці підходи і методи активно - під егідою ООН, МОП, ОЕСР, РЄ, ЄС, МВФ, Групи Світового банку - впроваджуються у господарську діяльність та її правове регулювання з метою укорінення засад відповідального ведення бізнесу і досягнення корпоративної сталості. Зазначено, що забезпечення поваги до прав людини і збереження довкілля у сфері бізнесу набуло рис юридичної обов'язковості для держав-членів ЄС і держав, що з ними співпрацюють, завдяки новим нормам права ЄС щодо корпоративної звітності (фінансової і нефінансової) зі сталого розвитку, належної обачності щодо прав людини і довкілля, ін. Зауважено, що оцінка впливу бізнесу на права людини є складовою комплексного підходу з належної обачності, який має застосовуватися в системі управління ризиками господарської діяльності, і що Україна зобов'язалася транспонувати норми директив ЄС у національне законодавство.

Проаналізовано і узагальнено переваги наскрізної, крос-секторальної інтеграції поваги до прав людини до процесів перетворень для всіх учасників суспільних відносин. Висновується важливість подальших досліджень щодо унормування в Україні належної обачності бізнесу щодо прав людини та способів його стимулювання до відповідальної господарської діяльності.

Ключові слова: повага до прав людини, мейнстрімінг прав людини, підхід, що ґрунтується на правах людини, оцінка впливу на права людини, належна обачність щодо прав людини і довкілля, корпоративна сталість, ESG, відповідальне ведення господарської діяльності.

Abstract. This article presents the results of research of the issue of integration of respect for human rights into the ongoing reforms of Ukraine’s legal and economic systems. It argues that these transformations are driven by preparations for the EU accession and fulfilment of obligations within negotiation clusters, as well as by the Sustainable Development Goals and the need to address challenges caused by the russian federation's military aggression. The article highlights the current vulnerability of citizens and the state's obligation to protect their rights. It outlines the key political, regulatory, and socio-economic foundations and objectives for comprehensively integrating human rights standards into decision-making processes and activities across all spheres of societal life, and economic sectors including.

Common international legal approaches to ensuring such integration are identified, prioritizing the Human Rights Mainstreaming and the Human Rights-Based Approach, along with the principles governing the latter. The article details practical ways to implement these approaches, utilizing tools such as impact assessments (evaluating the effects of state or third-party activities on human rights, health, the environment, and social well-being) and legal reviews regarding the human rights compliance during the legislative process.

The author emphasizes that these approaches and methods are currently being actively implemented - under the auspices of the UN, ILO, OECD, Council of Europe, EU, IMF, and the World Bank Group - into economic activity and its legal regulation in order to embed the principles of responsible business conduct and achieve corporate sustainability. It is noted that ensuring respect for human rights and preservation of environment in the course of business has become a legal obligation for EU member states and their partner states, driven by the new EU directives on corporate sustainability reporting (both financial and non-financial), human rights and environmental due diligence, and other measures. It is further observed that assessment of business' impact on human rights is a component of the comprehensive due diligence approach, which should be applied within the risk management systems of economic activities, and that Ukraine has committed to transposing the EU directives into its national legislation.

The benefits of integrating respect for human rights across sectors and throughout the transformation processes for all stakeholders are analysed and summarized. In addition, the author concludes the paper by highlighting the importance of further research into the legal regulation of business' human rights due diligence and the means of incentivizing responsible business conduct in Ukraine.

Keywords: respect for human rights, human rights mainstreaming, human rights-based approach, human rights impact assessment, human rights and environmental due diligence, corporate sustainability, ESG, responsible business conduct.

Постановка проблеми. Поточні правові та економічні перетворення в Україні, що відбуваються на тлі вступу до Європейського Союзу (далі ЄС) і тривалої війни рф проти неї, мають бути обумовлені, передусім, необхідністю захисту прав людини і забезпечення гідних умов життя громадян. Надзвичайна вразливість їх становища загострює відповідальність держави, яку чітко визначено Конституцією України. Так, її ст. 3 встановлює, що права і свободи

людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; її головним обов'язком є утвердження та забезпечення прав і свобод людини; вона відповідає перед людиною за свою діяльність [1]. Повага до прав людини поряд із верховенством права та демократією є фундаментальними принципами, на яких будується правове і демократичне суспільство та міжнародний правопорядок. Водночас права людини є фактором і драйвером глобальних змін у ході досягнення Цілей сталого розвитку.

За умов війни всі виміри життєдіяльності України, зокрема й політика, право та економіка, є такими, від змісту, способів і результатів функціонування яких залежить саме життя людей, безпека і суверенітет нашої держави. Перетворення у цих сферах нині невід'ємно і гостро пов'язані з національною безпекою. Й важливо, що Закон України «Про національну безпеку України» в якості принципового цілеспрямування державної політики у сферах національної безпеки і оборони визначає захист життя та гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності людини, демократичних цінностей суспільства, добробуту та умов для сталого розвитку (ст. 3) [2]. Пріоритетність утвердження та забезпечення прав і свобод людини, дотримання міжнародних стандартів у цій площині належить і до принципів правотворчої діяльності (ст. 3 Закону України «Про правотворчу діяльність») [3]. Значущість дієвої імплементації цих положень зміцнено конституційним визначенням курсу розвитку нашої держави, спрямованим на повноправне членство в ЄС, який є потужним і впливовим учасником і лідером багатоаспектних міжнародних відносин у глобальному конкурентному середовищі.

Ця мета детермінована єдністю фундаментальних цінностей України та ЄС і його держав-членів, які властиві суспільствам, що керуються засадами поваги до прав людини, недискримінації та рівності між жінками і чоловіками, толерантності, справедливості, солідарності, плюралізму. Успішність системних перетворень у сферах права та економіки України обумовлена виконанням вимог

у межах кластерів переговорних розділів *acquis* ЄС [4], що можливе за умов опанування правового інструментарію Євросоюзу, передусім того, що дбає про права людини.

Аналіз досліджень. Численні вітчизняні наукові праці присвячено аналізу різноманітних складових, стану і проблем державної політики, законодавства і виконання міжнародних зобов'язань у сфері прав людини (громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних). Утім, у них бракує вивчення підходів і методів, наскрізне впровадження котрих у ході комплексних та масштабних реформ здатне призвести до ефективізації входження України у правовий та економічний простір ЄС, зокрема й через забезпечення корпоративної сталості бізнесу, невід'ємним компонентом якої є повага до прав людини.

Метою цієї статті є обґрунтування обов'язковості крос-секторальної інтеграції поваги до прав людини (права на безпечне для життя і здоров'я довкілля включно) у діяльність із політико-правових та економічних перетворень, які відбуваються в публічному і приватному секторах суспільних відносин у зв'язку зі вступом України до ЄС та викликами поточного становища її населення.

Виклад результатів. Основоположні принципи і цінності ЄС закріплено нормами його установчих договорів, як-от: ст.ст. 2-3 Договору про ЄС, ст.ст. 8-10, 12, 15-16, 18, 21 та ін. Договору про функціонування ЄС [5], Хартія основних прав ЄС [6]. Ці засадничі норми acquis ЄС визначають безпосередній взаємозв'язок між правами людини і всебічним розвитком Євросоюзу.

Вони обумовлюють обов'язкове застосування у всіх сферах внутрішньої та зовнішньої діяльності ЄС такого підходу як мейнстримінг (пріоритетне врахування) принципів, норм і стандартів з прав людини (*Human Rights Mainstreaming*). На цьому концептуальному ґрунті відбувається його геополітична «еволюція у напрямі перетворення на глобального провайдера прав

людини» [7] і водночас зміцнюється його позиція як однієї із найбільш відкритих і привабливих дестинацій для ведення бізнесу та інвестування.

У ході реформування вітчизняного правового поля шляхом його гармонізації з *acquis* ЄС слід враховувати, що в ЄС урегулювання відносин щодо поваги до прав людини, дотримання гендерної рівності й недискримінації не розглядається як таке, котре стосується окремих, ізольованих блоків правових норм із цих питань. Їх ретельно інтегровано «горизонтально» в усі галузі права і відтак – у галузеві політики, внутрішньо- і зовнішньо-економічну діяльність, програми і заходи фінансової допомоги ЄС, ін. До прикладу, з 1995 р. акти ЄС встановлюють вимоги до угод і контрактів у сфері торгівлі та інвестицій, угод про зони вільної торгівлі включно, щодо обов'язкової наявності в них як «суттєвих елементів» положень про обов'язки сторін поважати права людини, механізми контролю за їх дотриманням і відповідальність у випадку їх порушення [8]. Підтвердженням впровадження таких вимог є й текст Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що містить відповідні положення у Преамбулі та ст.ст. 1-2, 4, 6, 13-14 Розділів I – III [9].

Варто підкреслити, що ст. 49 Договору про ЄС [5] закріпила пряму кореляцію між правом європейських держав на подання заявки щодо членства в Євросоюзі та повагою нею цінностей, встановлених у ст. 2 цього Договору, її прагненням сприяти їх впровадженню. Запевнення України щодо відданості цим цінностям та прагнення їх втілювати відображено в її Заявці на вступ до ЄС, поданій 28.02.2022 р. Це свідчить про її добровільні зобов'язання діяльно захищати права людини. Переговорний кластер «Основи процесу вступу до ЄС» (*Fundamentals*) включає основоположну групу глав права, до ключових сфер яких належать забезпечення верховенства права і основних прав, функціонування демократичних інститутів, реформування системи державного управління і виконання економічних критеріїв [4]. Його імплементація є мірилом готовності держав-кандидатів до членства в ЄС.

Отже, стисло окреслене вітчизняне та європейське політико-правове тло надає переконливі підстави для твердження, що одним із принципових конструктів державних стратегій, законотворчості та дій з модернізації правового забезпечення економіки, має бути системне, наскрізне (*transversal*) і предметне, а не формально-декларативне, пріоритетне врахування прав людини крос-секторально.

На додаток до підходу з мейнстрімінгу прав людини, ЄС визначив також і необхідність крос-секторального застосування підходу, що ґрунтується на правах людини (*Human Rights Based Approach*), який є правовим і таким, що його увідповіднено із міжнародно-правовими зобов'язаннями ЄС у сфері сталого розвитку. Це доводять результати вивчення міжнародної нормативної бази, настанов і керівництв як актів «м'якого» права [10], практики підготовки, ухвалення та реалізації рішень ЄС, у сфері правотворчості включно [11]. Серед таких документів – Спільне повідомлення Європейської Комісії до Європейського Парламенту і Ради «Права людини та демократія в центрі зовнішньої діяльності ЄС – на шляху до більш ефективного підходу» від 12.12.2011 р. [12].

При використанні підходу, що ґрунтується на правах людини, у процесі планування і здійснення заходів у будь-якій сфері прийняття рішень слід дотримуватися п'яти принципів, що охоплюють зокрема й умови конфлікту (у т.ч. збройного, як його визначено п. 7 ч.1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку Україні») та/або «крихкості» обставин (як-то: зміна клімату, стихійні лиха, вимушене переміщення людей, корінного населення включно): 1) застосування всіх прав людини по відношенню до всіх осіб; 2) змістовна та інклюзивна участь заінтересованих сторін (окремих осіб або спільнот, найбільш вразливих і маргіналізованих включно, які можуть зазнавати, зазнають чи зазнали впливу конфлікту або певної діяльності, експертів, профспілок і правозахисників, ін.) та їх доступ до прийняття рішень; 3) недискримінація та

рівність з метою забезпечення свободи вираження поглядів, залучення (інклюзії) та помітності (*visibility*) етнічних, расових і релігійних меншин, ЛГБТКІ-осіб та осіб з інвалідністю, а також осіб, що потрапили під негативний вплив конфлікту чи інших дій та обставин; 4) підзвітність і верховенство права для всіх; 5) прозорість і доступ до інформації для сприяння змістовному моніторингу дотримання прав людини за участю громадськості, що ґрунтується на дезагрегованих даних (за статтю, віком, наявністю інвалідності); підтримка доступу до інформації визнається важливим заходом на шляху до правосуддя та примирення. Забезпечення дотримання гендерної рівності має бути обов'язковим у контексті реалізації всіх цих принципів [13].

Застосування людино-центристського підходу в правовій, економічній та інших сферах суспільних відносин має не лише принципово ціннісну вагу, але й потенціал постійного рушія і важеля оновлень й інновацій, забезпечуючи конструктивні, очікувані суспільством зміни як у межах одного, так і декількох секторів одночасно, зокрема й за рахунок нарощування та використання потужності і креативності людських ресурсів. Управління змінами в кількох секторах сумісно із застосуванням підходу, що ґрунтується на правах людини, сприяє кумулятивному позитивному соціально-економічному результату, який відповідає *ESG* критеріям.

Методом імплементації підходу, що ґрунтується на правах людини, є здійснення Оцінки впливу на права людини (*Human Rights Impact Assessments*). Цей метод настійно промотується ЄС, адже визнається результативним. До речі, Світовий банк у дослідженні «Оцінка впливу на права людини: огляд літератури, відмінності від інших видів оцінки і значення для розвитку», позиціонує його як такий, що допомагає систематично визначати, прогнозувати та реагувати на потенційний вплив на права людини державної політики та рішень, угод, бізнес-операцій, програм і проєктів тощо [14]. Основною метою Оцінки впливу є допомога запобіганню негативним наслідкам і максимізації позитивних ефектів

діяльності у різних сферах, економічної включно (в індустріальному виробництві, видобуванні і використанні ресурсів, управлінні земельними ресурсами і землекористуванням, будівництві, енерго- та водопостачанні, сільському господарстві, продовольчій безпеці, інвестиціях та інших фінансових послугах, торгівлі, охороні здоров'я, ін.).

Цей метод має застосовуватися й у ході розроблення державних стратегічних документів і у правотворчості, на всіх етапах законодавчого процесу. Оцінка потенційного впливу кожної законодавчої ініціативи на права людини, а також і такий метод як правова експертиза кожного законопроєкту на відповідність нормам і стандартам з прав людини, є інструментами, важливість яких підтверджується, зокрема, Керівними принципами ООН з питань оцінки впливу економічних реформ на права людини [15], документами Венеційської комісії Ради Європи [16], ОБСЄ [10] та ін. Адже законодавці повинні гарантувати, що ухвалені ними правові норми не створюватимуть ризиків і підстав для невиправданого обмеження прав людини. Нехтування правами людини у процесі законотворення спричиняє критичні умови, за яких закони або порядок їх застосування можуть у різний спосіб та різною мірою порушувати права людей, чим спричинятимуть їм шкоду та підриватимуть їхню довіру до державних інституцій. До того ж такі закони й правозастосування може бути оскаржено в суді через порушення прав людини. І вади регулювання відносин із оскаржуваних питань негативно впливатимуть на життєдіяльність суспільства, авторитет держави і конкурентоспроможність її економіки.

Ураховуючи взаємопов'язаність і взаємозалежність різних прав людини, Оцінка впливу на них базується на міжгалузевій аналітичній структурі й тому здатна допомогти виміряти сукупний вплив на права людей з боку політики, рішень, програм, проєктів у різних секторах та за різних обставин. Міжнародно визнаним джерелом знань з цих питань є спеціальний «Інструментарій для оцінки впливу на права людини заходів, вжитих державою в кризових

ситуаціях», що опублікований Радою Європи у 2024 р. [17]. У ньому йдеться й про необхідність і спосіб ґрунтувати процеси прийняття рішень на Оцінці їх впливу на права людини в умовах відступу від певних міжнародних зобов'язань держав і про те, яким чином Оцінка впливу на права людини може сприяти визначенню потреби в трансформації правової бази з врахуванням надзвичайних ситуацій.

Водночас важливо, що інструменти з оцінки впливу, як спеціальні, спрямовані на окрему сферу – права людини чи здоров'я, або ж довкілля (*Human Rights Impact Assessments, Health Impact Assessment, Environmental Impact Assessment*), так і комплексні, спрямовані на кілька сфер одночасно *(Human Rights and Environmental, Social and Health Impact Assessments*), нині прицільно застосовуються для забезпечення відповідального ведення бізнесу, корпоративної сталості суб'єктів господарювання. Показовим є приклад запровадженого у 2013 р. «Практичного керівництва для нафтової і газової промисловості щодо інтегрування аспекту прав людини в оцінки впливу на довкілля, соціальні питання та здоров'я» [18].

ООН, МОП, Рада Європи, ЄС, ОЕСР, МВФ, Група Світового банку, держави, багатонаціональні корпорації та інші суб'єкти господарювання, а також інститути громадянського суспільства послуговуються цими інструментами для реалізації Керівних принципів ООН з питань бізнесу і прав людини [19] та Цілей сталого розвитку у межах їх політик/стратегій, правових норм і діяльності, утверджуючи методи і практику оцінок впливу як елемент належної обачності бізнесу щодо прав людини і довкілля (*Human Rights and Environmental Due Diligence*) – ризик-орієнтованого підходу в управлінні господарюванням.

ЄС запроваджено юридичний обов'язок суб'єктів господарювання незалежно від сектора економіки, до якого вони належать, чи від інших їх властивостей, досягати корпоративної сталості шляхом вжиття підходу з такої належної обачності та надання фінансової і нефінансової звітності (звітності зі

сталого розвитку). Здійснення потенційної і наявної Оцінки впливу бізнесу є складовою його належної обачності. Ці вимоги закріплено у низці нових актів ЄС, зокрема, Директиві (ЄС) 2022/2464 про корпоративну звітність зі сталого розвитку (*Corporate Sustainability Reporting Directive*) від 14.12.2022 р. [20], Європейських стандартах звітності зі сталого розвитку (*European Sustainability Reporting Standards*) [21], Директиві (ЄС) 2024/1760 від 13.06.2024 р. про належну обачність щодо корпоративної сталості (*Corporate Sustainability Due Diligence Directive*) [22]. Директива (ЄС) 2024/1760 зобов'язує суб'єктів господарювання виявляти, запобігати, пом'якшувати і усувати їхні негативні впливи на права людини та довкілля, у т.ч. в ланцюгах їх діяльності, а також – у випадку вчинення порушень прав людини і шкоди довкіллю – відшкодовувати шкоду і відновлювати права постраждалих осіб. Такі заходи, серед іншого, допомагають їм не втрачати репутаційних позицій, фінансових та інших ресурсів, відповідати глобальним вимогам *ESG* і набувати конкурентні переваги.

Україна зобов'язалася транспонувати та впровадити ці директиви (як це мають зробити всі держави-члени ЄС), передовсім через ухвалення і введення в дію законів, норми яких стосуватимуться фактично всіх секторів господарювання. Це передбачено розділами 6 «Корпоративне право» і 20 «Підприємництво та промислова політика» Національної програми адаптації законодавства України до права ЄС, затвердженої постановою Уряду України від 01.04.2026 р. № 438 [23].

Узагальнюючи результати наукового пошуку та формулювання аргументів на користь обов'язковості та переваг горизонтальної, крос-секторальної інтеграції підходів, коли пріоритизуються права людини і коли всі рішення та дії ґрунтуються на правах людини, у політику, право- й законотворчість та практику щодо реформування правового і економічного поля України, охарактеризуємо низку взаємопов'язаних площин. При цьому підкреслимо, що позитивний ефект

упровадження цих підходів стосуватиметься всіх учасників суспільних відносин. Він полягає у тому, що:

- органи влади – в інтересах захисту прав людини, збереження навколишнього середовища, сталого добробуту і безпеки суспільства, справедливого отримання і розподілу доходів, прибутковості державних інвестицій, конкурентоспроможності, забезпечення суверенітету, зміцнення довіри у суспільстві та міжнародного авторитету – у взаємодії з корпоративно сталими суб'єктами господарювання (що поважають права людини, на зашкоджують довкіллю, є доброчесними і конкурентними та публічно звітують про результати їх діяльності) – вирішують питання про їхнє ліцензування, надання їм державної допомоги, податкових і митних преференцій, можливості брати участь у публічних закупівлях і виконанні державних замовлень, публічно-приватному партнерстві, процедурах приватизації, реалізації масштабних інфраструктурних проєктів та ін.;

- суб'єкти господарювання убезпечують себе від ризиків фінансових, операційних та репутаційних втрат, а також юридичної відповідальності й з нею пов'язаних судових та інших витрат, технологічного відставання (зокрема й використання переваг штучного інтелекту) і – як корпоративно сталі – отримують доступ до державних і приватних послуг та інвестицій, сучасних і перспективних інноваційних розробок, вітчизняних та зарубіжних ресурсів (кращих людських включно), закордонних ринків, зокрема Єдиного ринку ЄС, де діють законодавчі вимоги про відповідальність бізнесу щодо прав людини і довкілля, що сприяє їх адаптивності, стійкості й максимізації довгострокової прибутковості їх капіталу;

- приватні інвестори в компанії, діяльність яких ґрунтується на повазі до прав людини, набувають переваг завдяки зниженню їхніх фінансових, юридичних і репутаційних ризиків, ефективнішому створенню довгострокової вартості, зростанню стійкості та кращій відповідності глобальним регуляторним

стандартам – вони керуються принципами відповідального інвестування, нормативами ООН, ЄС, ОЕСР і міжнародних фінансових інституцій, ураховуючи права людини як компонент *ESG* – широкого спектру питань, пов'язаних зі сталим розвитком та корпоративним управлінням – інтегруючи їх у процеси інвестиційного аналізу та прийняття рішень, у політику й практику володіння активами, у вимоги до компаній, які отримують їхні інвестиції, у належне розкриття інформації щодо дотримання ними прав людини та виконання інших критеріїв *ESG* [24];

- інститути громадянського суспільства беруть участь у прийнятті державою та суб'єктами господарювання рішень, які стосуються їх прав та інтересів у різних сферах діяльності держави та бізнесу, і можуть у форматі оперативної комунікації сприяти запобіганню їх негативному впливу на людину та довкілля, долучатися до реалізації державних і приватних проєктів з розвитку, а також і до вирішення питань щодо захисту порушених прав, що в цілому сприяє зміцненню довіри суспільства до державних інституцій та суб'єктів господарювання, підтверджує легітимність їх діяльності та забезпечує резильєнтність суспільства і держави.

Висновки. Правові та економічні перетворення в Україні неможливі без використання їх розробниками і відповідальними виконавцями підходу з мейнстрімінгу прав людини та підходу, що ґрунтується на правах людини, які реалізуються через інструменти оцінки впливу, правової експертизи, належної обачності, ін. Адже вони є двома основними міжнародно визнаними, законодавчо підтвердженими і широко застосовуваними концепціями політики та права, які спрямовано на обов'язкову системну наскрізну інтеграцію поваги до прав людини у процеси політико-правового і соціально-економічного розвитку в усіх його секторах, включно й за умов конфліктів та обставин високого ризику.

Оновлене стале законодавство, яке враховує вимоги *ESG,* закріплюватиме правила відповідальної господарської діяльності та стимулюватиме перехід до

стійких і справедливих умов її здійснення, підвищення конкурентоспроможності та інтегрування українського бізнесу до динамічного Єдиного ринку ЄС, а економіки України – до економіки ЄС, що працює для людей [25]. Таке законодавство забезпечуватиме захист окремих осіб (у т.ч. споживачів і вкладників) та вразливих спільнот, громад, де діє бізнес, працівників й їх представників, правозахисників та інших заінтересованих сторін і збереження довкілля. Воно гарантуватиме необхідну впевненість суспільства у тому, що товари, послуги чи фінансові продукти, якими воно користується, не пов'язані з порушеннями прав людини, зокрема і вчиненими воєнним агресором злочинами, та зі шкодою довкіллю, й таким чином обумовлюватиметься резильєнтність суспільства, його добробут.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на питання забезпечення коректного транспонування норм ЄС про відповідальне ведення бізнесу та його належну обачність щодо прав людини і довкілля, а також стимулювання вітчизняних суб'єктів господарювання до їх опанування і впровадження.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Основний Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text.

3. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text.

4. European Commission. EU accession process step by step. Clusters of negotiating chapters. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-10/eu_accession_process_clusters%20%28oct%202022%29.pdf.

5. Consolidated Versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union OJ C 202, 7.6.2016, pp. 1–388. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016ME/TXT.

6. Charter of Fundamental Rights of the European Union (2000/C 364/01), 22 p. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016ME/TXT.

7. Broberg, M. From colonial power to human rights promoter: on the legal regulation of the European Union's relations with the developing countries, Cambridge Review of International Affairs, 26 (2013) 4, pp. 675-687. https://doi.org/10.1080/09557571.2011.646242.

8. Human rights in EU trade agreements. The human rights clause and its application. The European Parliament Research Service Briefing, European Union, 2019. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/637975/EPRS_BRI(2019)637975_EN.pdf.

9. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифіковано Законом України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

.10. Керівництво з демократичного законотворення для вдосконалення законодавства. ОБСЄ/БДІПЛ, 2024. URL: https://odihr.osce.org/sites/default/files/f/documents/1/d/570906.pdf.

11. Better legislation – Human rights impact assessments in lawmaking: European Union Agency for Human Rights Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2025, 66 p. URL: https://fra.europa.eu/en/publication/2025/better-legislation-human-rights-impact-assessments-lawmaking.

12. Human Rights and Democracy at the Heart of EU External Action – Towards a More Effective Approach: European Commission's Joint Communication to

the European Parliament and the Council, COM(2011) 886 final, Brussels, 12.12.2011. URL: https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0886:FIN:EN:PDF

13. Human Rights Based Approach - HRBA Toolbox: European Union Capacity4dev. 41 p. URL: https://capacity4dev.europa.eu/library/human-rights-based-approach-hrba-toolbox_en.

14. Human rights impact assessments: a review of the literature, differences with other forms of assessments and relevance for development (English). Washington, D.C.: World Bank Group. February 2013. 62 p. URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/834611524474505865/pdf/125557-WP-PUBLIC-HRIA-Web.pdf.

15. Guiding principles on human rights impact assessments of economic reforms – Report of the Independent Expert on the effects of foreign debt and other elated international financial obligations of States on the full enjoyment of human rights, particularly economic, social and cultural rights, A/HRC/40/57, United Nations Human Rights Council, 19 December 2018. URL: https://docs.un.org/en/A/HRC/40/57.

16. Council of Europe: Venice Commission, 'Rule of Law Checklist', CDL-AD (2016)007-e, 11-12 March 2016. URL: https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/cdl-ad-2016-007-e.

17. Council of Europe: Toolkit Human Rights Impact Assessment of the measures taken by the State in situations of crisis. Council of Europe Publishing, May 2024. URL: https://rm.coe.int/toolkit-for-human-rights-impact-assessment-of-measures-taken-by-states/1680afc6cf.

18. Integrating human rights into environmental, social and health impact assessments: A practical guide for the oil and gas industry. The Danish Institute for Human Rights, The global oil and gas industry association for environmental and social issues. IPIECA/DIHR, 2013. 41 p. URL: https://www.humanrights.dk/files/media/migrated/Integrating_HR_into_ESHIA.pdf.

19. Керівні принципи ООН з питань бізнесу і прав людини: Реалізація Рамкової програми ООН «Захист, повага та засоби захисту», ухвалено Резолюцією 17/4 Ради ООН з прав людини від 16.06.2011 р. URL: http://www.iepd.kiev.ua/?page_id=8524.

20. Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting, OJ L 322, 16.12.2022, pp. 15–80. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022L2464.

21. Consolidated text: Commission Delegated Regulation (EU) 2023/2772 of 31 July 2023 supplementing Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council as regards sustainability reporting standards, *OJ L 2772 22.12.2023*, p. 1. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02023R2772-20250101.

22. Directive (EU) 2024/1760 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 on corporate sustainability due diligence and amending Directive (EU) 2019/1937 and Regulation (EU) 2023/2859, OJ L, 2024/1760, 5.7.2024. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1760/oj/eng.

23. Про затвердження Національної програми адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (acquis ЄС): постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2026 № 438. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2026-%D0%BF#Text.

24. Human rights benchmarks for investors: an overview. Principles for Responsible Investment, August 2022. URL: https://www.unpri.org/deep-dive?id=human-rights-benchmarks-for-investors-an-overview.

25. European Commission. An economy that works for people: Ensuring social fairness and prosperity. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/economy-works-people_en.

References

1. Constitution of Ukraine: Basic Law of 28.06.1996 No. 254k/96-VR. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

2. On the National Security of Ukraine: Law of Ukraine of 21.06.2018 No. 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text.

3. On the Law-Making Activity: Law of Ukraine of 24.08.2023 No. 3354-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text.

4. European Commission. EU accession process step by step. Clusters of negotiating chapters. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-10/eu_accession_process_clusters%20%28oct%202022%29.pdf.

5. Consolidated Versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union, OJ C 202, 7.6.2016, pp. 1–388. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016ME/TXT.

6. Charter of Fundamental Rights of the European Union (2000/C 364/01), 22 p. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016ME/TXT.

7. Broberg, M. From colonial power to human rights promoter: on the legal regulation of the European Union's relations with the developing countries, Cambridge Review of International Affairs, 26 (2013) 4, pp. 675-687. https://doi.org/10.1080/09557571.2011.646242.

8. Human rights in EU trade agreements. The human rights clause and its application. The European Parliament Research Service Briefing, European Union, 2019. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/637975/EPRS_BRI(2019)637975_EN.pdf.

9. Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part – current consolidated version of 29.10.2025; initial version of

29.5.2014. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0529(01).

10. Guidelines on Democratic Lawmaking for Better Laws. OSCE/ODIHR, 2024. URL: https://odihr.osce.org/sites/default/files/f/documents/a/3/558321_3.pdf.

11. Better legislation – Human rights impact assessments in lawmaking: European Union Agency for Human Rights Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2025, 66 p. URL: https://fra.europa.eu/en/publication/2025/better-legislation-human-rights-impact-assessments-lawmaking.

12. Human Rights and Democracy at the Heart of EU External Action – Towards a More Effective Approach: European Commission's Joint Communication to the European Parliament and the Council, COM(2011) 886 final, Brussels, 12.12.2011. URL: https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0886:FIN:EN:PDF

13. Human Rights Based Approach - HRBA Toolbox: European Union Capacity4dev. 41 p. URL: https://capacity4dev.europa.eu/library/human-rights-based-approach-hrba-toolbox_en.

14. Human rights impact assessments: a review of the literature, differences with other forms of assessments and relevance for development (English). Washington, D.C.: World Bank Group. February 2013. 62 p. URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/834611524474505865/pdf/125557-WP-PUBLIC-HRIA-Web.pdf.

15. Guiding principles on human rights impact assessments of economic reforms – Report of the Independent Expert on the effects of foreign debt and other elated international financial obligations of States on the full enjoyment of human rights, particularly economic, social and cultural rights, A/HRC/40/57, United Nations Human Rights Council, 19 December 2018. URL: https://docs.un.org/en/A/HRC/40/57.

16. Council of Europe: Venice Commission, ‘Rule of Law Checklist’, CDL-AD (2016)007-e, 11-12 March 2016. URL: https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/cdl-ad-2016-007-e.

17. Council of Europe: Toolkit Human Rights Impact Assessment of the measures taken by the State in situations of crisis. Council of Europe Publishing, May 2024. URL: https://rm.coe.int/toolkit-for-human-rights-impact-assessment-of-measures-taken-by-states/1680afc6cf.

18. Integrating human rights into environmental, social and health impact assessments: A practical guide for the oil and gas industry. The Danish Institute for Human Rights, The global oil and gas industry association for environmental and social issues. IPIECA/DIHR, 2013. 41 p. URL: https://www.humanrights.dk/files/media/migrated/Integrating_HR_into_ESHIA.pdf.

19. Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations “Protect, Respect and Remedy” Framework, endorsed by the UN Human Rights Council Resolution 17/4 of 16 June 2011, HR/PUB/11/04. United Nations, 2011. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/publications/guidingprinciplesbusinesshr_en.pdf.

20. Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting, OJ L 322, 16.12.2022, pp. 15–80. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022L2464.

21. Consolidated text: Commission Delegated Regulation (EU) 2023/2772 of 31 July 2023 supplementing Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council as regards sustainability reporting standards, *OJ L 2772 22.12.2023*, p. 1. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02023R2772-20250101.

22. Directive (EU) 2024/1760 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 on corporate sustainability due diligence and amending Directive (EU) 2019/1937 and Regulation (EU) 2023/2859, OJ L, 2024/1760, 5.7.2024. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1760/oj/eng.

23. On the Approval of the National Programme for Adaptation of Legislation of Ukraine to the European Union Law (EU acquis): Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 01.04.2026 No. 438. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2026-%D0%BF#Text.

24. Human rights benchmarks for investors: an overview. Principles for Responsible Investment, August 2022. URL: https://www.unpri.org/deep-dive?id=human-rights-benchmarks-for-investors-an-overview.

25. European Commission. An economy that works for people: Ensuring social fairness and prosperity. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/economy-works-people_en.

Статтю підготовлено за результатами досліджень у межах виконання НДР НАН України «Трансформація національної правової парадигми у контексті інтеграції в європейський економічний та політико-правовий простір» (I кв. 2025 р. - IV кв. 2027 р.), номер державної реєстрації НДР 0125U00801.